

Okasroosike ja Lacan

Sander Reinus

Ettevaatust, järgnevat kirjatükki ei tohiks võtta usaldusväärse kirjandusteose analüüsina. Lugeda omal vastutusel! Siinkirjutaja võttis ette ja proovis jõudu Jacques Lacani psühhoanalüüsi teooriaga, üritades seda rakendada vendade Grimmide muinasjutule „Okasroosike“, sellele vägivaldselt erinevaid psühhoanalüüsi termineid külge pookides. Lõpptulemus võib olla üsna vastuoluline, kuna olin korduvalt sunnitud oma fantaasiat üsna kõrgelt lennutama, et Lacani terminoloogia „Okasroosikeses“ toimima panna.

Muinasjutt algab kuninganna ja kuningaga, kes iga päev rääkisid: „*Oleks meil ometi laps!*“ Siin on tegemist mõlema subjekti *ihaga*. Kuninga ja kuninganna kõige suuremaks sooviks on saada laps, mida nad ka kõnes väljendavad. Lacan väidab, et subjekti iha peab olema väljendatud kõnes. Ta peab olema äratuntud. Ja kui iha peab olema ja tahab olla äratuntud, on see nii selle pärast, et iha äratundmine kõnes on subjekti iha ainus tõde. Iha manifesteeruda, avalikult väljalausitud saada ongi iha essents: iha tahab end re-presenteerida, tahab end esitada iseendale, tahab mõista end ilmutades end iseendale.

Lacani järgi jõuab ainult unenäos inimene tõelise ärkamiseni, oma iha-Reaalsuseni. Kõik ihad ja unistused tulevad unenäos puhtalt välja. Kui kuninganna ühel päeval suplema läks, nägi ta konna, kes lausus: „*Sinu soov läheb täide. Veel enne, kui aasta saab mööda, tood sa tütre ilmale.*“ Rääkiv konn võis olla osa kuninganna pettekujutelmast või unenäost, kus anti märku tema *iha* peatsest realiseerumisest.

Okasroosikese sünni puhul korraldatud peole kutsutakse kolmeteistkümnest teadjanaisest kaksteist, kuna kuningal oli ainult kaksteist kuldtaldrikut, millest nad sööma pidid. Kutsumata jäänud kolmeteistkümnest teadjanaine solvub ning tahab selle eest kätte maksta, lausudes, et Okasroosike sureb viieteistkümnendal eluaastal. Kaheteistkümnest teadjanaine muudab seejärel nõiduse ära ning surmast saab saja-aastane uni. Lapsed on erinevate ihade ja bioloogiliste protsesside kogumid, mille üle neil kontroll puudub. Täiskasvanuks saades peavad need protsessid ühtlase terviku moodustama ja arenema sidusaks identiteediks. Kolmeteistkümnenda teadjanaise kättemaks on tingitud ohust tema identiteedile, mille ta on endale konstrueerinud. Ta

tunneb end jälle fragmenteerituna, kui kuningas ta peole kutsumata jätab, ning reageerib selliselt, et oma võimu ja identiteeti taaskinnitada. Kuningas laseb seejärel kuningriigis kõik kedervarred ära põletada, esindades siinkohal *Isa nime*.

Okasroosike on imikufaasis ehk Reaalsuses, kui kolmeteistkümnes teadjanaine talle nõiduse peale paneb, tajumata talle määratud kurba saatust. Psühhoanalüüsis on olemas mõiste *surmatung*, mille eesmärgiks on orgaanilise elu suunamine anorgaanilise stabiilsuse suunas. Pakun välja, et Okasroosike oli teadlik või vähemalt alateadlik sellest, et kedervarre torge talle kurvalt lõppeda võib. Inimestel on lisaks surmatungile olemas ka *elutung*, mis esimest ohjes hoiab. Nooruses valitseb inimeses elutung, vanaduses võtab võimust surmatung. Sümbolisesse faasi jõudnud, 15-aastases – „vana hingega“ – Okasroosikeses võtab võimust surmatung. Kui kuningas ja kuninganna kodust ära lähevad, kasutab Okasroosike ära *Isa-nime* puudumist ja hakkab lossis omapäi ringi käima. Ta hakkab otsima ilmaoleku objekti, mis tema *iha* motiveerib. See ilmaoleku objekt ei ole füüsiline, vaid sümbolne, esinedes erinevate falloslike vormidena, mida on täheldada ka selles muinasjutus. Näiteks tuba, kust Okasroosike ketrava vana naise leidis, asus vanas tornis. Samuti on falloslik kedervars, millega Okasroosike endale sõrme torkas.

Aga oletame, et Okasroosikeses ei olnud võtnud võimust *surmatung* ja oletame, et ta oli teadlik kuninga käsust kõik kuningriigi kedervarred ära põletada. Mis võis olla põhjuseks, et Okasroosike selliselt talitas? Üheks põhjuseks võib olla see, et ta oli paranoik. Lacan väidab, et paranoik hülgab autoriteedi, ta ei usu Teise sõnasse, konstrueerides alternatiivse usu sellesse, mida ta nimetab "Teise Teiseks" - fantasmaatiliseks vaenajaks, tagakiusajaks, kes on korraldanud süsteemi, mis õõnestab näilist Sümbolset korda ja kuulutab valeks "reaalsust" nagu see paistab ülejäänud maailmale. Kuningas on Okasroosikese jaoks see fantasmaatiline vaenaja, arvates, et käsk kuningriigis kõik kedervarred ära põletada, on kuidagi tema vastu suunatud. Samuti pole juhuslik, et saatuslik torge Okasroosikest just sel perioodil tabab. Ta on puberteedieas mässumeelne tüdruk, kellel ei tule mõttessegi vanemlikku autoriteeti tunnistada. Paranoilise käitumisena võib näha ka kuninga vanemlikku paanikat – iga hinna eest ära hoida kolmeteistkümnenda teadjanaise ettekuulutust.

Kui kuningapoeg kuulis vanataadilt muinasjuttu kibuvitsatihnikusse mattunud lossis magavast kaunist Okasroosikesest, kelleni on üritanud jõuda mitmed teised kuningapojad, aga ebaõnnestunult, ütles ta seepeale: „*Ma ei karda, lähen, sest tahan ilusat Okasroosikest näha.*“

Kuningapoeg väljendab oma iha-objekti, Okasroosikest, kõnes. Siinkohal pole vanataadi kohalolek juhuslik. Vanataat teab lugu magavast Okasroosikesest, ilmselt ihaldades isegi kaunist printsessi äratada. Lacani järgi leiab inimese iha enesele mõtte teise ihas, mitte niivõrd selle pärast, et teine omaks võtit ihaldatud objekti saavutamiseks, vaid selle pärast, et iha esmaseks objektiks on olla äratuntud teise poolt. Kuningapoeg teatab oma soovist Okasroosikest näha vanataadile, sellega avalikustades oma iha. Ühtlasi ei võtnud kuningapoeg ka vanataati kuulda, kuidas too ka ei katsunud ta nõu maha laita. Kuningapoeg on veendunud, et tema on see, kes kibuvitsatihnikust läbi saab. Ta on kindel oma eesmärgis jõuda ihani ning mitte miski ei takista teda, isegi vanataadi räägitud lood.

„Sada aastat aga oli möödunud ja kätte jõudnud päev, mil Okasroosike pidi ärkama. Kui kuningapoeg hekile lähenes, oli see üleni õites – oksad taandusid kahele poole ja lasksid noormehe vigastamata läbi, põimudes ta selja taga jälle hekiks.“ Lossi ümbritsev okkiline kibuvitsatihnik sümboliseerib „Okasroosikeses“ *vagina dentata*t ehk folklooris esinevat hambulist tuppe, mis ohustab mehi vigastuse või kastratsiooniga. Selleteemalisi rahvajutte kasutatakse hoiatusena vägistamise ja võõrastega seksimise eest. Sisse pääseb ainult õige inimene – kuningapoeg, keda Okasroosike pidi sada aastat ootama. Samuti viitavad naissuguorganile ja ühtlasi Okasroosikese suguküpsusele ka õied, mis kibuvitsahekki kaunistavad.

Jõuame muinasjutus kohani, kus kuningapoeg Okasroosikest suudleb ja too selle peale ärkab. Kuid kas kuningapoja suudlus on ikka Okasroosikese ärkamise põhjus? Lacan väidab vastupidist. Subjekt ei ärka välise ärrituse tugevusest. Esmalt konstrueeritakse unenägu, mis lubab unenäol jätkuda – et mitte ärgata unenäost. Kuid subjekt satub unenäos kokku oma iha reaalsusega, mis on palju õudsem kui nn eksternaalne reaalsus ja ta ärkab. „Okasroosikeses“ on tegemist juhuste kokkulangemisega. *„Vaevalt olid ta huuled Okasroosikest puudutanud, kui neiu silmad avas ja ärkas.“* Okasroosike nägi samal ajal und, kui kuningapoeg tornis asuvasse väikesesse tuppa jõudis. Mitte kuningapoja suudlus ei saanud Okasroosikest äratada - kuna enne ärkamist olid nende huuled vaevalt puudutanud – vaid oma iha reaalsuse nägemine oli see, mis Okasroosikese 100-aastasest unest äratas ja välisesse reaalsusesse tõi.

Slavoj Žižekil on oma teooria Hollywoodi filmides levinud õnnelike lõppude kohta, mida ma rakendaks siinkohal kirjandusteose puhul, vahetades ära vaataja ja lugeja mõisted. Õnnelik lõpp

ei rahulda lugejat. Lugeja peaks saavutama *objekt a*, kui loo tegelane saavutab oma eesmärgi, aga seda ei juhtu. Õnnelik lõpp jätab lugeja kahtlema, kas selline lõpp tegelast tegelikult ka rahuldab. Lugeja pole võimeline oma iha kustutama *objekt a* saavutamisel. Õnnelik lõpp pole kunagi piisavalt lähedal lugeja *objekt a*-le, sest muinasjutu lõppu ei saa võrrelda *objekt a*-ga, mis eksisteerib päris elus.

Viimane lause „Okasroosikeses“ lõppeb sõnadega: „...*ja nad elasid õnnelikult kuni surmani.*“ Olgu, nad elasid õnnelikult kuni surmani. Aga *õnn* on ju väga subjektiivne mõiste. Mida lugeja tahab teada, on see, kas kuningapoeg Okasroosikest nähes ja temaga abielludes realiseeris oma iha või mitte. Ilmselt mitte, sest Lacani järgi peab mees aktsepteerima seda, et naine, kellega ta elab, pole kunagi Naine, et alati on teatav disharmonia oht, et iga hetk võib ilmuda teine naine, kes näib kehastavat seda, mis puudub abielusuhetes. Kuningapoeg saab lõpuks aru, et Okasroosike pole ikka see ideaalnaine, kelle nimel ta kibuvitsatihnikus seikles ning paratamatult peab ta arvestama sellega, et kusagil kuningriigis on mõni teine neiu, kes seda puudust täidab.

Kokkuvõtteks tuleb tõdeda, et Lacani psühhoanalüüsi on muinasjutus keeruline rakendada, kuna olukorrad muinasjutus on tihtipeale päris maailmast väga kaugel ja tegelaste käitumist on raske võrrelda muinasjutuvälise maailmaga. Küll aga loodan, et see analüüs polnud täiesti kasutu ja see avas lugeja jaoks mingeid tähendusi tegelaste käitumises.

Kasutatud kirjandus:

Adamson, Jaanus. (1999) loengumaterjalid „*Freud ja Lacan*“

<http://www.hot.ee/a/adamsoniloengud/unenaod/>

Grimm, Jakob ja Wilhelm. (1999) *Okasroosike*, MIXi kirjastus, Tallinn

Salupere, Silvi. „*Jacques Lacan (1901-1981)*“

<http://lepo.it.da.ut.ee/~silvi11/Jacques%20Lacan.htm>

Žižek, Slavoj. (2001) *The Fright of Real Tears*, British Film Institute, London